

māra svīre

LIMUZĪNS

Jāņu nakts krāsā

Ne visai nopietns stāsts
par nopietniem notikumiem
Mirtas Lejasblusas un dažu citu dzīvē

821.174-3

Sv 620

Natālijas Kugajevskas vāka dizains

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Māra Svīre, 2019

© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2019

ISBN 978-9934-0-8431-7

1

Viņa gulēja vaļā acīm un gaidīja. Dziedās vai nedziedās? Būtu laiks, aiz loga rītu pusē pamale jau sarkst. Gultā guļot, to, saprotams, nevarēja redzēt, bet Mirta Lejasblusa šais mājās, šai istabā nodzīvojusi ilgus gadus, reizēm caurām naktīm bez miega vataļājusies, tālab skapja izgrieztā augšmala vai kumodes spoguļa blāvojums rīta stundu viņai vēstīja vēl labāk nekā pulkstenis pie pretējās sienas; ciparus un ceijerus pustumsā nebija iespējams saskatīt, jāgaida, kamēr sitīs.

Vajadzētu būt ap pieciem, Mirta prātoja. Diez kad nu sāks. Vakar šie kūti nodziedāja papriekš, pulkstenis pēc tam zvanīja. Bet varbūt šorīt vista nedziedās? Tāpat vien pāris reižu paķēmojās un nu būs atjēgusies?

Vecais pulkstenis iečerkstējās, tad tīri mundri nobimbināja piecas reizes. Un tūlīt, it kā savu kārtu gaidīt gaidījis, kūti iedziedājās gailis: “Ki-ke-ri-kī!” Mirta piepacēlās, ieklausījās. Kā tad! “Ī-i-i-ī,” dullā vista mēdījās līdzī. Jau trešo rītu pēc kārtas! Tāda liela, smuka vista, raiba kā pupu zieds, brūnas olas dēja, bet reizē ar pēdējo nudien

prātu izdējusi. Vēl nelaimi sakliegs! Vajadzētu aiziet uz kūti un palūkot, kādas kājas. Ja aukstas, tad vienam šai mājā jāmirst, ja karstas, – būs ugunsgrēks. Bet ej nu čamdies pa tumsu, gailis tāds sirdīgs, ņems un acis izskrāpēs. Ja jāmirst, jāmirst, cita dzīvotāja, ne mirēja šais mājās nav. Ir jau, ir laiks, un neviens tikpat pēc viņas neraudās, pavisam viena palikusi kā cūkpriede norā. Varbūt dziedātāju vistu nokaut, tā nelaimi varot novērst, Mirta iedomāja, bet tad nopūzdamās atslīga guļvietā: kur lai to gaļas lēveni vasaras laikā liek? Vista, palaidniece, taukos apvēlusies, kā jau visi, kas nevižo kārtīgi strādāt. Vienā dienā apēst ne domas, bet pieliekamais saulē tā piesilst, ka ceptā gaļa taukos peld. Kā svaiga tur tversies? Un tāpat mušas ielavās. Nebūtu aizpērn pagrabs sabrucis... Viss uz galu, uz galu vien iet, bet lai, vai tad viņai, vecam cilvēkam, ko vairs vajag, nudien, taisni labāk, ja drīzāk kapu kalnā tiktu. Tak neviens jau neļaus izvēlēties; ja tā bļautīkla ar savu aizsmakušo rīkli ugunsnelaimi sauc, tad klāt būs.

Lejasblusu saimniece sagrābāja pie gultas kājas nolikto krūzīti, padzērās un savā prātā pārlika, kur ugunsgrēks varētu izcelties. Krāsni tagad, vasarā, nemaz nekurināja, tur ne, plītspriekša no ķieģeļiem izmūrēta, ja kāda spirksts izkrīt, turpat apdziest. Skursteni kaimiņu Daumants ar zaļu eglīti izčakarēja. Kūti viņa ar “Sikspārni” kopš pavasara neiet. Ratnīcā... Pelēce taču! Tajā visādas sveces esot un dzirksteles lecot, Daumants taisni tā teica.

Mirta novaidēdamās pagriezās uz labajiem sāniem, tad atkal uz kreisajiem, beidzot iztrausās no gultas, uzvilka brunčus, uzmeta pār kreklu lielo lakatu, paņēma atslēgu un tipināja pāri pagalmam uz ratnīcu.

Uzpūta rītausmas vējš, pieskārās ābeļu zariem, no bal-tās dzidrās zālē nopaukšķēja pāris ābolu.

Atslēga neklausīja. Vecā sieva kustināja gan uz vienu, gan uz otru pusi, tomēr tā bija neglābjami iesprūduši. Mirta pamīņājās: uz kailajiem stilbiem vilka vējš. Ratnīcas durvjuapakša tik augsta, suns un kaķis var staigāt bez bēdu, ja kāds sīkāks cilvēks papūlētos, arī varētu ielīst. Varbūt jau stāv iekšpusē, tūlīt pieliks plecu, un durvis brakšķēdamas uzgāzīsies ārāstāvētājam virsū. – He-hē! – ļaundaris pasmiesies, iesēdīsies limuzīnā un pārbrauks tikpat kā pār tiltu, zem kura saspiesta gulēs viņa, likumīgā īpašniece. Daumants gan sacīja, ka mašīnu varot iedarbināt tikai ar tām mazajām atslēdzīņām, no kurām vienu pāri viņa glabāja nelaiķa Jāņa dāvātajā īstas cūkādas rokassomā, otru – kumodes atvilktnē pašā dziļumā. Bet vai nu līdzīgu atslēdziņu trūkst, nav jau nemaz tik skunstīgas! Sameklē kāds burlaka veselu bunti, un viena akurāt kā radīta!

Beidzot atslēga nočirkstēja. Durvis ievaidēdamās pavērās. Ratnīcas pustumsā balsnīja automašīna. Smuka, taisni kā pūra ķēve, sirmā Pelēce, kad uz vecumu kļuva gandrīz balta. Bet papīros jocīgi ierakstīts: baltā nakts. Elga izskaidroja, ka latviešiem baltā esot Jāņu nakts. Visādi glauns limuzīns, nebūtu vārds tāds jancīgs. Cilvēki gan tagad izdomā! Mūždien kaut ko samežģī. Tad jau labāk saukt par Pelēci.

Protams, ragavas sarūsējušām sliecēm un kādreizējie goda rati izsprāgušām atsperēm bija visai prasti kaimiņi, tāpat zirnekļu pietīmekļotās guļkoku sienas pārāk raupjas salīdzinājumā ar mašīnas spožo krāsojumu un niķelētajiem stieņiem priekšā un pakalpusē. Nudien, Mirta prātoja, nebūtu žēl vietas lielajā istabā, tāpat tukša stāv, vien durvis par šaurām. Kad māju cēla, ne prātā nenāca doma, ka viņa, Mirta, kādreiz varētu kļūt par limuzīna īpašnieci. Bet, redz, laime prot piezagties tikpat klusu kā nelaieme!

Žēl, tik vēlu, kad vairs nav spēka to lāgā saņemt un nav neviena savējā, kas priecātos līdzī, labi, ka vismaz ir svešie, kas skauž. Taisni vai likteņa pirksts lika universālveikala kasierei gandrīz ar varu spiest: paņemiet loterijas biļeti! Mirta negribēja, galošas maksā divi rubļi sešdesmit, liec nu vēl trīsdesmit kapeikas klāt! Labi, ka šī neatlaidās: paņemiet, mammiņ, paņemiet, varbūt putekļu sūcēju vinēsiet. Kam man putekļu sūcējs, Mirta turējās pretī, mūžu esmu bez tā nodzīvojusi, tāpat iztikšu tos dažus atlikušos gadus. Kasiere nudie, it kā viņu kāds dīdītu: par trīsdesmit kapeikām dabūsit, bet maksā vairāk nekā trīsdesmit rubļu. Nu, ja simtkārtīga peļņa, tad neies tak Dievam acīs spļaut, Mirta nosprieda, izvilka trīsdesmit kapeikas un... pievinnēja pie galošām automašīnu. Prieks atcerēties, kā tas notika. Katram vis neizdodas. Kasiere droši vien tagad kož pirkstā, kam pati to lozi nepaņēma. Vajadzētu viņai par mierinājumu pārdesmit olu aiznest, pastāvīgi jau nav bodē dabūjamas, un, ja arī ir, tad bālas no ārpuses un iekšā, nevis brūnas, ar košiem dzeltenumiem kā Lejasblusu vistu dētās. Tik nav palicis prātā, kāda tā kasiere izskatījās, laikam ir vairākas, viena garās stundas diendienā neizturētu, šodienas ļaudīm nav vairs iekšā tāda krampja kā agrāk. Bet varbūt kasiere nemaz nejauš, kādu laimi rokā turējusi, Mirta iedomājās, tad labāk lai paliek neuzzinājusi, nav vērts cilvēku veltīgi sāpināt.

Lejasblusu saimniece pieskārās Pelēces purnam – auksts. Kaut kur dziļi iekšā zem spīdīgā vāka atradās mašīnas sirds, apklususi un sastingusi. Kā nelaiķei. Kas par iedomu, Mirta sevi norāja, ja vien ir prasana, var atdzīvināt jebkurā brīdī. Jā, ko līdz tāda laime, kas ratnīcā glabājama? Būtu, kas ved, varētu aizbraukt uz kapsētu, kad iegribas. Uz bodi, lai maizes kukuļi nav pār plecu jāstiepj. Uz dzimtām mājām. Sen tukšas, droši vien sabrukušas, bet jāprozišu krūms tak

nebūs iznīcis? Noietu līdz upmalai, kur ar citiem bērniem tika trakots.

Ir gan tas Daumants! Braukt māk, bet neved. Neesot papīru. Dīvaini, kas tad ir galvenais – prasana vai papīrs? Agrāk brauca katrs, kas grožus var rokā noturēt, ne kāds tiesības prasīja, nekā, un tomēr mazāk gāzās un sitās.

Nē, Daumants nevedīs. Bet Mārcim Rīgā motociklets! Kāpēc viņš nevarētu braukt arī ar limuzīnu? Kas zina, varbūt savu jau nopircis, tik ilgus gadus, kopš Jāņa bērēm, ne satikts, ne kas par viņu dzirdēts. Ja savs, tad gan nebūs prieka šurp triekties. Diezin, diezin vai tomēr varēja limuzīnam sakrāt, skolotājiem necik lielas algas neesot, un puika apgērbjams, uzturams, tas, rādās, tieši tais gados, kad daudz ēd. Ak, ko nu pieprātos! Jāiet iekšā, un līdz saullēktam vēstule būs uzrakstīta.

2

Paņēmusi slauceni, Mirta Lejasblusa izgāja pagalmā. Rīts piemācies, sijājās smalka migliņa. Pret pusdienu nonāks lejā un droši vien uzspīdēs saule. Jau pāris nedēļu tādas dienas, miklums nelaida klāt salnas, un rudens puķes ziedēja, nebēdādamas, ka nākošais rīts var izrādīties pēdējais.

Mirta atcerējās: reiz, bērībā, arī bija tāds rudens, un trīspadsmītā oktobra rītā viņa pamodās no rasotu fūrmaņrožu vēsuma pie vaiga – māte bija saplūkusi pušķi un nolikusi uz spilvena.

Šodien istabā uz galda rīdzenieku vestās rozēs.

Neredzētas – iekšpuse sārti violeta, samtaina, bet ārpusē bāla, krāsas tik, cik izspiedies ziedlapai cauri. Dagnija gan bija teikusi, kā sauc, tikai Mirtai vairs nebija prātā,

skanēja uz Gaujas modi, bet franču šķirne esot. Sarkanas, rozā, baltas, tādas jā, tās visur ziedēja. Kad tepat pie mājas stūra vasaras sākumā saplauka jāņrozītes – nenoskatīties! Nav jau, nav ziedi tik lieli, tāpat kātiņi tievi un īsi, bet kas par smaržu! Pa ziediņiem bitītes skraida. Līdz liepu laikam magazīnas pilnas, jāliek iekšā jauni rāmiši...

– Te ir tik romantiski, – Dagnija, no gultas izkāpusi, stāpījās. – Aiz loga migla, mauj gov.

– Un gailis dzied lakstīgalas balsī.

– Neironizē, Mārtiņ! Man tiešām te patīk. Šīs guļbaļķu sienas...

– Ziemā vējš velk cauri.

– Lai velk! Ziemā man šeit nav jādzīvo. Bet vasarā atbrauksim uz kādu laiku. Basām kājām staigāsim pa rasotu zāli... Līdz tam laikam varbūt arī man būs tiesības. Aizbrauksim kaut kur tālāk.

– Labi, labi.

– Tu piekriti tikai formāli. Pasaki: kas tev ir pret šo māju un tanti? Kāpēc ilgus gadus dzīvojām kā svešinieki? Večiņa tik sirsnīga.

– Tēvs ar viņu neradojās.

– Kāpēc? Māsa taču...

– Pie mantas ieprecējusies, skopa kļuva. Kara pēdējā vasarā mēs te slēpāmies. Tēvs visos darbos gāja, pusdienlaikos un vakaros palīdzēja mantu glābt. Bet rudenī māsa esot palaidusi mūs uz Rīgu ar pāris kilogramiem sadzeltējuša speķa.

– Nu un tad?

– Un tad! Es ganos gāju. Māte bez darba nesēdēja. Tante visāduš audumus cilāja un glabāja baķu baķiem. Varēja gan par vasaras gājumu kādu gabalu nogriezt. Atceries, kā toreiz drānu trūka! Un kam viņa glabāja? “Kad Ģiedrītis

atnāks...” – to vien daudzina. Bet no Ģederta sen nebija ne vēsts.

– Un tā arī neatradās?

– Nē, droši vien bija kritis jau pašā kara sākumā.

– Vai tas? – Dagnija rādīja uz kāzu bildi pie sienas.

– Jā. Ar Olitu. Tieši pirms kara apprecējās.

– Un kur viņa palika?

– Aizgāja atpakaļ pie saviem vecākiem.

– Bērnu nebija?

– Es teicu – īsi pirms kara...

– To vienmēr var paspēt.

– Nu, nepaspēja! Toreiz tā nesteidzās.

– Tagad nevar kavēties. Bezbērnu nodokli sāk atvilkt ar kāzu dienu.

– Es tev to atgādināšu, ja Uģis atvedīs vedeklu ar “pūru”.

– Neesi ļaunpieminīgs! Un kas tas – otrā bildē?

– Jaunākais dēls Maigonis. Vācu laikā esot noķerts un nošauts. Slapstīties, lai nepaņemtu “brīvprātīgos”.

– Tolaik, kad jūs te dzīvojāt, viņš jau...

– Jā, tad viņš jau bija kapos. Laikam tāpēc tante tik dikti gaidīja Ģederta atgriešanos.

– Tragiska personība.

– Kā, lūdzu?

– Interesanti. Man kā vēsturniecei... Kāpēc agrāk neko nestāstīji?

– Tu taču nejautāji. Pat uz onkuļa bērēm nebrauci līdz.

– Nu zini! Skatīties uz svešu liķi...

– Uz savu nebūs izdevības. Un diez kādu apmierinājumu laikam nejustu.

– Palūk, cik rozes spirtas, – Dagnija grozīja sarunas tematu. – Ko nozīmē, kad centrālpakure nav gaisu izžāvējusī!

Mārtiņš neatbildēja. Ziedi viņam šķita pārāk nebūtiski, lai virietis par tiem spriestu, bet par centrālapkuri nebija jēgas runāt: šeit tās nemūžam nebūs, tāpat kā Rīgas dzīvokļos nekad neatgriezīsies pie krāsns apkures. Lai sieviete pavāvuļo! Viņš izgāja virtuvē.

* * *

Lejasblusu saimniece atgrūda durvis ar ceļgalu, jo rokas bija pilnas: vienā – piena spainis, otrā – prāvs aizsainis baltā drānā.

Mārtiņš pārsvieda divieli pār plecu, piesteidzās, paņēma nesamo un nolika uz galda.

– Tik agri augšā! – tante it kā brīnījās, tomēr balsī skanēja atzinība, ka rads nevāļājas pa gultu līdz pusdienlaikam, kā pilsētā parasts.

– Rīta stundai zelts mutē, tant!

– Nuka, nuka! – Mirta bubināja. – Jānomazgā rokas un jāskatās, kas tai drāniņā. Nāku no kūts, veros: uz sola zem loga kaut kas balts.

– Tā kā baznīca...

– Jā, eju tuvāk. Tā kā veļas čupa nosviesta. Speru vēl soli. Kāda veļa!

– Suņa sūds!

– Ak zini gan veco penteri? Laikam no tēva tiki dzirdējis. Jā, mūsu pusē to daudzinaja. Bet vai tu, skolots cilvēks, tādas prastības ņem mutē? Kur es paliku? A, skatos! Kūkins! Nu? Īsts kūkins. Paga, paga, taisīsim vaļā. Re, kartiņa klāt. Kādas smukas puķes virsū. Še nu, Mārcīt, izlasi, kas otrā pusē rakstīts. Nupat bez brillēm vairs nesaredzu.

Tūters paņēma atklātņi. Rakstīts skaidrā, tomēr neizstrādātā rokrakstā.